

NIEUWS UIT DE FRIESE NATUURTERREINEN

Vereniging It Fryske Gea, Vereniging Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer-Fryslân berichten over de ontwikkelingen in de Friese natuurterreinen. Ditmaal berichten enkel It Fryske Gea en Staatsbosbeheer.

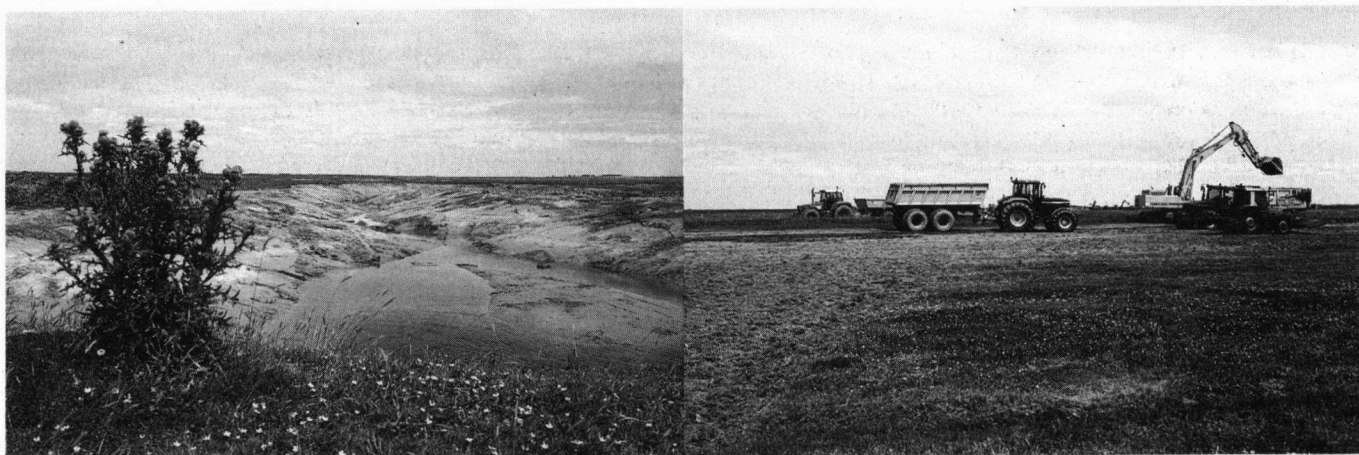

PROEFVERKWELDERING NOARDERLEECH UITGEVOERD

In de zomer van 2000 is It Fryske Gea begonnen met de uitvoering van de proefverkweldering in het Noarderleech, een buitendijks gelegen zomerpolder in het Friese Waddengebied. Eind oktober was het project bijna geheel klaar, maar de daadwerkelijke verbinding van de buitenste zomerpolder (135 ha) van het Noarderleech met de Waddenzee moet nog worden uitgevoerd en zal deze herfst plaatsvinden. Dan zullen drie doorgravingen worden gemaakt en krijgen eb en vloed weer vat op dit deel van het Noarderleech.

Het is de bedoeling om het gehele buitendijkse gebied van Noord-Fryslân in de toekomst weer als een grootschalige vastelandkwelder in te richten, met geulen, prielen en slenken. Het zal nog heel wat jaren duren voordat er hier weer sprake is van een hoge en lage kwelder, grenzend aan slikvelden, kwelderwerken en Wadden. De huidige zomerpolders liggen inmiddels veel lager dan de natuurlijke kwelder langs de Wadden. Dat komt omdat de zomerpolders zo'n 75 tot 125 jaar door de zomerdijken van opslibbing zijn afgesloten. In de tussentijd heeft wel zetting van de klei, als gevolg van klink en krimp, plaatsgevonden. Uit onderzoek in de Peazemerlannen blijkt dat de opslibbing wel 1-2 cm per jaar kan bedragen.

In het Noarderleech is eerst een geulenpatroon gegraven; de bestaande sloten zijn alle gedempt. Er zijn drie slenken (met vertakkingen) gegraven en er zullen dan ook drie doorgravingen in de zomerdijk worden gemaakt. Verder zal dit gebied in de toekomst weer worden begraaasd door vee. De voormalige bunker die in dit gebied staat is opgeknapt, met een trap naar een balustrade boven op de bunker. Van daar heeft men een prachtig uitzicht over het gebied.

Natuurontwikkeling op Noard-Fryslân bûtendyks

foto's: archief It Fryske Gea

De proefverkweldering heeft ruim f 1 miljoen gekost en is gefinancierd door het Wereld Natuur Fonds en het 'Life Fonds' van de Europese Unie. Het totale project 'Kwelderplan Friesland Buitendijks' wordt gefinancierd door het EU-Life Fonds, het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en de Provinsje Fryslân. Tot nu toe is een bedrag van f 26 miljoen in dit project geïnvesteerd.

De eerste natuurresultaten zijn al geboekt. In grote delen van het Noarderleech is de waterstand verhoogd (door het water langer vast te houden) en de structuur verbeterd (met meer microreliëf). Bovendien is het gebiedsgebruik geëxtensiverd. De weidevogelstand is flink toegenomen en op verschillende plaatsen hebben kolonies Kluten zich gevestigd, o.a. langs de nieuw gegraven slenken.

De veranderingen als gevolg van de verkweldering worden door It Fryske Gea, in samenwerking met de Wadvogelwerkgroep FFF, de Rijks Universiteit Groningen en Alterra Texel, de komende vijf jaar nauwlettend in de gaten gehouden. Het gaat immers om een proefverkweldering die dient als voorbeeld voor toekomstige verkwelderingen in het buitendijkse gebied. Een goed voorbeeld is de voormalige buitenste polder van de Peazemerlannen. Deze polder (125 ha) werd in de nacht van 2 april 1973 overstromd. De storm heeft toen enkele gaten in de dijk geslagen en die zijn nooit weer hersteld. Hier was dus sprake van een 'natuurlijke' verkweldering van een winterpolder, als gevolg van het geweld van wind en water. Er heeft zich in de loop

der jaren een prachtige kwelder ontwikkeld. De opslibbing en afwatering wordt hier echter bepaald door het oude sloten- en greppelpatroon. Ondanks het minder intensieve gebruik (geen gebruik van kunstmest) is uit tellingen gebleken dat de aantallen Rotganzen en Brandganzen nog steeds minstens even hoog zijn. Monitoring moet verder uitwijzen of de natuurdoe- len worden gehaald.

Ultsje Hosper

DE VERDWENEN VENEN VAN SCHOTERLAND

Het duurzaam behouden van aardkundige waarden in ons land is een opdracht voor velen, maar grote terreinbeherende organisaties, zoals Staatsbosbeheer, hebben hierin wel een specifieke verantwoordelijkheid. In veel natuurgebieden zijn de fenomenen die de weerslag vormen van landschapsvormende processen uit het verleden namelijk nog relatief ongestoord aanwezig. Staatsbosbeheer beheert in Fryslân ongeveer 35.000 ha bos- en natuurterrein. Dit aandeel herbergt kenmerkende en zeldzame aardkundige waarden. Soms zijn deze waarden bekend en vormen ze in het beheer van de gebieden een steeds groter wordend belang. Soms komen deze waarden onverwachts naar boven drijven.

staatsbosbeheer

In 1995 werd tijdens graafwerkzaamheden in het kader van natuurontwikkeling op het landgoed Pauwenburg bij Oranjewoud een groot aantal opvallende grondsporen aangetroffen. Onderzoek maakte duidelijk dat het hier vrijwel zeker spitsporen betrof uit een historische periode. Over de exacte leeftijd en de functie taste men echter volledig in het duister. In 1998 werden, ook bij een natuurontwikkelingsproject, op een naburig perceel opnieuw grondsporen aangetroffen. Deze keer betrof het geen spitsporen, maar een zeer dicht net van veengreppels. Opnieuw rees de vraag over de leeftijd en functie. In 1999 heeft Staatsbosbeheer een onderzoeksopdracht verstrekt aan het Research Instituut voor de Groene Ruimte Alterra uit Wageningen. Alterra heeft in samenwerking met het Argeologisch Werkferbân van de Fryske Akademy en het onderzoeksbureau BIAX-consult uit Amsterdam verder onderzoek gedaan naar de gevonden sporen.

SPITSPOREN

Bij het verwijderen van 30-50 cm cultuurdekgrond kwam een lichtgrijze podzolbodem aan de oppervlakte. In deze lichtgrijze laag tekenden zich vele duizenden (na berekening ongeveer 45.000) zwart gekleurde halvemaanvormige grondsporen af. Het bleek hier te gaan om zeer goed geconserveerde spitsporen die zijn gemaakt met een driehoekige of halvemaanvormige spade. Het onderzoek heeft geen definitief antwoord kunnen geven op het ontstaan van de spitsporen. Wel zijn enkele mogelijke ontstaanswijzen nagegaan:

Beddenbouw Beddenbouw is een landbouwtechniek waarbij een akker of moestuin in hooggelegen kweekbedden wordt gelegd, waardoor op de akker een microreliëf van evenwijdig lopende ruggen ontstaat. Deze bedden werden dan met wel zes tot tien ploegvoren naar elkaar toe geploegd, dan wel opgespit. Het opspitten van deze bedden zou de spitsporen kunnen verklaren. Deze methode van beddenbouw is vooral bekend uit Vlaanderen en het westen van Brabant in de late Middeleeuwen en vroege Nieuwe Tijd. Voor Fryslân is beddenbouw ooit beschreven voor de omgeving van Berlikum in Menaldumadeel.

Verbetering van de afwatering (rondleggen) in combinatie met beddenbouw In het verleden heeft men wellicht de oppervlakkige afwatering van de percelen willen verbeteren, door middel van het zogenaamde rondleggen. De zeer natte keileemondergrond kan hiertoe zeker aanleiding hebben gegeven.

Vervening In Oranjewoud en omgeving was tot ver in de Middeleeuwen overdekt met een laag hoogveen. Systematisch vervenen met de spade zou een verklaring kunnen zijn voor de spitsporen. Voorbeelden hiervan zijn bekend van een gebied bij Loosduinen bij Den Haag.

Grondverbetering De spitsporen kunnen ook zijn ontstaan in een periode waarin nog slechts een dunne rest hoogveen aanwezig was als gevolg van klink en oxidatie of vervening. De laatste resten van het veen kunnen vermengd zijn met het zand uit de bovengrond. Van de daaronder gelegen podzol. Wellicht spitte men bij een dergelijke profielverbetering eenmalig het profiel diep door om het beter geschikt te maken voor agrarisch gebruik.

Welke van de vier bovengenoemde verklaringen het meest hout snijdt, kan niet met zekerheid vastgesteld worden. Vooralsnog lijkt die van grondverbetering nog het meest waarschijnlijk.

VEENGREPPELS

Functie van de greppels Er zijn twee typen greppels gevonden. Allereerst zijn er enkele doorlopende greppels die het terrein van zuidoost naar noordwest doorkruisen. Deze richting komt overeen met het de hoofdrichting van de historische strokenver- kaveling in dit deel van Schoterland. Op de bodem van deze greppels is een fijngelaagde onderwaterafzetting aangetroffen. Bovendien waren de wanden van de greppels regelmatig ingezakt. Hieruit kan afgeleid worden dat deze greppels eertijds een afwateringsfunctie hebben gehad. Aangezien de greppels gevuld zijn met veen heeft men er op een zeker moment voor gekozen om bij grondverbeteringsmaatregelen de greppels dicht te gooien met restanten van het eertijds aanwezige hoog- veendek. Het tweede type greppel heeft vrijwel zeker geen rol gespeeld in de afwatering van het gebied. Ze vormen met elkaar

geen netwerk van onderling verbonden greppels, maar een stelsel van losliggende korte greppels. Gezien de vulling van deze greppels met verdroogde en houtrijk veenmosveen, lijkt de kans groot dat het hier gaat om een restant van een grondverbeteringsmaatregel. De restanten van een ingezakt en sterk verdroogd hoogveendek zijn onder de grond gewerkt.

Ouderdom van de greppels De met hoogveen gevulde onderbroken greppels dateren vrijwel zeker uit de Late Middeleeuwen. De aanwezigheid van 13^e-15^e eeuwse aardewerk en de afwezigheid van jonger aardewerk maakt een datering in de 15^e eeuw waarschijnlijk. De lange watervoerende greppels die van zuidoost naar noordwest lopen zijn gezien hun bodemkundige opbouw vrijwel zeker ouder dan de onderbroken greppels. Hoeveel ouder is moeilijk te zeggen, maar de kans lijkt zeer groot dat het ook hier gaat om greppels uit de Late Middeleeuwen (14^e-15^e eeuw). Een oudere datering is weinig waarschijnlijk, omdat het hoogveendek ter plaatse toen nog vrij dik moet zijn geweest. De greppelpatronen uit die tijd reikten toen vrijwel zeker niet tot de zandige ondergrond. Dat gebeurde pas nadat het hoogveendek door ontwatering sterk was ingeklonken en geoxideerd.

Tot op heden zijn nauwelijks vergelijkbare greppels bekend. Het enige voorbeeld wat achterhaald kon worden is dat van de greppelsystemen bij Veenendaal in de Gelderse-Utrechtse Vallei.

Al met al is er een voor Fryslân vrij unieke situatie letterlijk bloot komen te liggen. Temeer omdat over de ontstaansgeschiedenis van het cultuurlandschap van Zuidoost-Fryslân nog slechts weinig bekend is. Dit geldt in nog sterkere mate voor de geschiedenis van het cultuurlandschap van Schoterland. Het onderzoek heeft echter ook weer vragen opgeleverd. Vragen waarop hopelijk in de toekomst een antwoord op kan worden gevonden. Het aantreffen van de sporen en het onderzoek Staatsbosbeheer aangespoord om nog attenter te zijn op sporen uit het verleden bij herinrichting- en natuurontwikkelingsprojecten. Nog meer zullen sporen uit het verleden bepalend zijn voor ons handelen in het heden.

Edo Jans